

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК7 -2023
	Екземпляр № 1	Арк 13 / 1

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету
бізнесу та сфери обслуговування
30 серпня 2023р., протокол №05

Голова Вченої ради

Галина ТАРАСЮК

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКСКУРСОЛОГІЯ»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 242 «Туризм»
освітньо-професійна програма «Туризмознавство»
факультет бізнесу та сфери обслуговування
кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

Схвалено на засіданні кафедри
туризму та готельно-ресторанної
справи

28 серпня 2023 р., протокол №07

Г.в.б. завідувач кафедри

Галина ТАРАСЮК

Гарант освітньо-професійної
програми

Оксана ОЛІЙНИК

Розробник: к.істор.н., доцент Юлія КОНДРАТЮК,
асистент Діна ЯРМОЛЮК

Житомир
2023– 2024 н.р.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК7 -2023
	Екземпляр № 1	Арк 14 / 1

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 5	Галузь знань: 24 «Сфера обслуговування»	Професійна	
Модулів - 1	Спеціальність: 242 «Туризм»	Рік підготовки:	
Змістових модулів - 2		1-й	—
Загальна кількість годин -150		Семестр	
		1-й	—
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 3 самостійної роботи студента - 6,4	Освітній ступінь «магістр»	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні	
		32 год.	8 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
102 год.	136 год.		
Вид контролю: Екзамен			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:
для денної форми навчання - 32 % аудиторних занять, 68 % самостійної та індивідуальної роботи.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/3

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Екскурсологія» є формування спеціальних знань, вмінь і навичок студентів в сфері педагогіки, психології, методики та логіки екскурсійного процесу як елементів професійної майстерності екскурсовода.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Екскурсологія» є теоретична та практична підготовка студентів професійного спрямування

«Туризм» з питань методології та методики екскурсійної справи; педагогічної техніки екскурсійної роботи; психології екскурсійної діяльності; формування організаторських, комунікативних та аналітичних здібностей екскурсовода.

Згідно із завданнями курсу студенти повинні знати дидактичні та методологічні принципи організації екскурсійного процесу; механізми сприйняття екскурсійної інформації; способи привертання, концентрації та переведення уваги екскурсантів; логічні вимоги до подання екскурсійного матеріалу; вміти застосовувати словесні, наочні та практичні методи в роботі з екскурсантами; використовувати невербальні засоби впливу в екскурсіях; організовувати післяекскурсійну роботу. Важливими є вміння проектувати процес обслуговування туристів за окремими етапами надання послуг, використовуючи існуючі технології; розробляти різні види екскурсій на підставі знань ресурсів рекреаційного комплексу, культури, релігії рекреанта, тощо.

Зміст навчальної дисципліни направлений на формування наступних загальних та фахових **компетентностей**, визначених стандартом вищої освіти зі спеціальності 242 «Туризм»:

ЗК 3. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 6. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

СК 1. Здатність застосовувати у професійній діяльності категорійно-термінологічний апарат, концепції, методи та інструментарій системи наук, що формують науковий базис туризму та рекреації.

СК2. Здатність планувати і виконувати наукові та/або прикладні дослідження у сфері туризму та рекреації.

СК 5. Здатність оперувати інструментами збору, обробки інформації, аналізувати та управляти туристичною інформацією.

СК 9. Здатність доносити власні знання, висновки та аргументацію у сфері туризму та з дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних **програмних результатів** навчання за спеціальністю 242 «Туризм»:

РН 9. Розробляти та реалізовувати проекти у сфері туризму та рекреації на засадах економічної, соціальної і екологічної ефективності.

РН 14. Планувати і викладати спеціальні навчальні дисципліни укладах вищої освіти, розробляти їх методичне забезпечення.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/4

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ЕКСКУРСОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Тема 1. Екскурсологія як наука

Поняття та завдання екскурсології. Предмет дослідження екскурсології. Екскурсійний метод. Методологія та методика екскурсійної справи, Історія розвитку екскурсології.

Тема 2. Зв'язок екскурсології з іншими науками

Дидактичні принципи екскурсійного процесу: науковість, доступність, системність, переконливість. Педагогічні завдання екскурсії та педагогічна техніка екскурсовода. Психологічні особливості екскурсії. Пізнавальний, емоційний та вольовий процеси пізнання екскурсійного матеріалу. Екскурсія як інформаційний процес. Дотримання законів логіки в екскурсійній діяльності.

Тема 3. Екскурсійний метод пізнання

Методи пізнання та їх використання в екскурсійному процесі. Вимоги до екскурсійного методу. Діалектичні, формально-логічні, конкретно-історичні та часткові методи в екскурсології. Предметність та речова доказовість (наочність) екскурсійного методу. Поєднання в екскурсійному методі методів навчання та виховання. Локальний та моторний принципи екскурсійної методики. Способи та прийоми повідомлення знань в екскурсії. Комплексний характер екскурсійного методу.

Тема 4. Екскурсія як педагогічний процес

Виховний вплив екскурсовода на екскурсантів. Культурно-просвітницькі аспекти екскурсійної роботи. Виховне значення тематичних екскурсій. Особливості поєднання у екскурсії завдань навчання і виховання.

Педагогічні рівні переходу від прямого дедуктивною до ймовірного пояснення. Осмислення екскурсійної інформації. Використання екскурсоводом методів переконання, приучення, вимагання та заохочення. Виховання у екскурсантів навичок самостійного дослідження об'єктів. Дидактичне та виховне завдання екскурсовода. Конструктивний, організаторський, комунікативний та пізнавальний компоненти екскурсійної діяльності. Післяекскурсійна робота екскурсовода. Педагогічна техніка та її елементи.

Змістовий модуль 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 5. Психологія екскурсійної діяльності

Екскурсія як процес пізнання. Механізми сприйняття інформації. Пізнавальні, емоційні та вольові процеси сприйняття екскурсійного матеріалу. Поєднання чуттєвого та логічного методів пізнання в процесі екскурсії. Уявлення, судження та умовиводи як складові процесу мислення екскурсантів. Асоціації в екскурсіях. Словесні, наочні та практичні методи роботи екскурсовода з екскурсантами. Правила екскурсійного спілкування.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13 / 5

Психоемоційний контакт між екскурсоводом та групою, методи його встановлення та підтримки. Активність екскурсантів як показник ефективності екскурсії. Зацікавленість та її прояви. Особливості сприйняття інформації. Дедуктивний та індуктивний методи пізнання в екскурсіях. Види пам'яті. Привертання, концентрація та переведення уваги. Втрата і деконцентрація уваги та способи їх подолання.

Тема 6. Логіка в екскурсії

Вимоги логіки до змісту та способу подання екскурсійного матеріалу. Логічна форма екскурсії. Закони логіки, які необхідно враховувати під час підготовки екскурсії: закон тотожності, закон протиріччя, закон виключеного третього, закон достатньої підстави. Логічні проблеми в екскурсії та можливості їх усунення. Умовивід як логічна форма отримання знань екскурсантами. Ступені умовиводу посилення, висновки, нове судження. Логічні переходи в екскурсіях. Підпорядковані, тотожні, протилежні, співвідносні та співпорядковані логічні переходи.

Тема 7. Шляхи удосконалення екскурсійної методики

Загальна та часткова екскурсійна методики. Структура методики екскурсійної роботи. Методика екскурсійного показу та методика екскурсійної розповіді. Особливості екскурсійної методики у різних видах екскурсій. Вимоги екскурсійної методики. Забезпечення безперервності екскурсії як процесу засвоєння знань. Варіанти поєднання показу та розповіді в екскурсії.

Використання пауз. Напрями підвищення якості методичної роботи в екскурсійних установах. Науково-методична література.

Тема 8. Особиста майстерність екскурсовода

Виникнення професії «екскурсовод»: вітчизняний та закордонний досвід. Вимоги до екскурсовода. Престиж професії. Особистість екскурсовода. Активна життєва позиція. Конструктивні, організаторські, комунікативні та аналітичні здібності екскурсовода. Тенденційність в роботі екскурсовода. Роль темпераменту екскурсовода у проведенні екскурсії. Авторитет та індивідуальність екскурсовода. Моральні якості. Самооцінка.

Тема 9. Професійна майстерність екскурсовода

Професійна майстерність екскурсовода. Знання та уміння. Ерудиція екскурсовода. Фактори, що впливають на екскурсійну майстерність. Інтуїція екскурсовода. Шляхи підвищення екскурсійної майстерності. Професійні вміння та навички екскурсовода. Система навчальних вправ. Домашні завдання. Мова екскурсовода. Екскурсовод як інформатор, коментатор, співрозмовник, порадник, емоційний лідер. Форми ораторського мистецтва екскурсовода. Зовнішня та внутрішня мова екскурсовода. Прихований діалог. Стель та культура мови. Мовний етикет. Темп та ритм мови. Логічні наголоси. Невербальні засоби спілкування. Класифікація жестів, що використовуються в екскурсійному показі. Вказівні, просторові, реконструктивні, спонукальні, емоційні жести. Міміка та поза екскурсовода. Екскурсійний етикет.

Тема 10. Праксеологічний аспект екскурсійної справи

Праксеологічний аспект екскурсійної справи. Створення та впровадження

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13 / 6

спеціалізованих культурологічних екскурсійних програм. Гуманістичне спрямуванням екскурсійної справи. Роль екскурсій у формуванні культури міжлюдських відносин, які є багатоплановими і формуються на основі суспільних цінностей. Культурологічні екскурсійні програми та можливість глибокого філософського пізнання світу.

3. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Змістові модулі і теми	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	лекції	практичні	самостійна робота	усього	лекції	практичні	самостійна робота
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Екскурсологія як соціогуманітарна наука								
Тема 1. Екскурсологія як наука	10	1	2	6	14	1	1	12
Тема 2. Зв'язок екскурсології з іншими науками	8	1	2	6	12	-	-	12
Тема 3. Екскурсійний метод пізнання	9	2	2	5	13	-	1	12
Тема 4. Екскурсія як педагогічний процес	9	2	2	5	14	1	1	12
Разом змістовий модуль 1	36	6	8	22	53	2	3	48
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Теоретико-методологічні аспекти організації екскурсійної діяльності								
Тема 5. Психологія екскурсійної діяльності	21	2	4	15	17	1	1	15
Тема 6. Логіка в екскурсії	17	2	4	11	14	-	-	14
Тема 7. Шляхи удосконалення екскурсійної методики	19	1	4	13	16	1	1	14
Тема 8. Особиста майстерність екскурсовода	19	1	4	15	17	1	1	15
Тема 9. Професійна майстерність екскурсовода	21	2	4	15	17	1	1	15
Тема 10. Праксеологічний аспект екскурсійної справи	17	2	4	11	16	-	1	15
Разом змістовий модуль 2	114	10	24	80	97	4	5	88
ВСЬОГО	150	16	32	102	150	6	8	136

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13 / 7

4. Теми практичних (лабораторних) занять

№	Назва теми	Кількість годин д.ф.н.	Кількість годин з.ф.н.
1.	Тема 1. Екскурсологія як наука	2	1
2.	Тема 2. Зв'язок екскурсології з іншими науками	2	-
3.	Тема 3. Екскурсійний метод пізнання	2	1
4.	Тема 4. Екскурсія як педагогічний процес	2	1
5.	Тема 5. Психологія екскурсійної діяльності	4	1
6.	Тема 6. Логіка в екскурсії		-
7.	Тема 7. Шляхи удосконалення екскурсійної методики	4	1
8.	Тема 8. Особиста майстерність екскурсовода	4	1
9.	Тема 9. Професійна майстерність екскурсовода	4	1
10.	Тема 10. Праксеологічний аспект екскурсійної справи	4	1
РАЗОМ		32	8

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13 / 8

Завдання для самостійної роботи

Для самостійного розгляду студентам пропонується наступні питання:

1. Причини створення науки «екскурсологія».
2. Дидактичні принципи екскурсійного процесу.
3. Психологічні особливості екскурсії.
4. Вимоги до екскурсійного методу.
5. Особливості поєднання в екскурсії завдань навчання і виховання.
6. Педагогічна техніка та її елементи.
7. Правила екскурсійного спілкування.
8. Екскурсія як процес пізнання.
9. Асоціації в екскурсіях.
10. Види пам'яті.
11. Логічна форма екскурсії.
12. Логічні переходи в екскурсіях.
13. Використання пауз.
14. Варіанти поєднання показу та розповіді в екскурсії.
15. Вимоги екскурсійної методики.
16. Вимоги до екскурсовода.
17. Моральні якості.
18. Самооцінка.
19. Активна життєва позиція .
20. Інтуїція екскурсовода.
21. Мова екскурсовода та мовний етикет.
22. Невербальні засоби спілкування.
23. Міміка та поза екскурсовода.
24. Класифікація жестів, які використовуються в екскурсійному показі.
25. Роль темпераменту екскурсовода у проведенні екскурсії.
26. Ерудиція екскурсовода.

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання передбачає підготовку студентом з курсу «Екскурсологія» власного екскурсійного продукту з оформленням відповідної документації:

1. Список літератури за темою екскурсії.
2. Картки (паспорта) об'єктів, включених у маршрут.
3. Контрольний текст екскурсії.
4. Індивідуальні тексти екскурсоводів.
5. «Портфель екскурсовода».
6. Технологічна карта екскурсії.
7. Матеріали екскурсії.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 9

8. Методи навчання

При вивченні дисципліни використовують наступні методи:

а) які забезпечують опанування навчального предмета (слухання лекцій); б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (практичні заняття у формі навчальних дискусій, проблемних ситуацій, професійно-орієнтованих ділових ігор, творчі заняття, пошуку і дослідження, виконання індивідуального завдання та розрахунково-графічної роботи, тощо);

в) методи контролю і самоконтролю у навчальній діяльності (поточне опитування, написання модульних контрольних робіт, екзамен у формі тестових завдань, питання для самоконтролю, у т. ч. через комп'ютерні освітні системи).

Серед інтерактивних методів, форм і прийомів, що найчастіше використовуються в навчальній роботі, слід назвати такі: аудіовізуальний метод навчання; брейнстормінг («мозковий штурм»); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі законодавця, експерта, клієнта (туриста), менеджера туроператора); коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; метод аналізу і діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проєктів; публічний виступ; робота в малих групах та ін.

9. Методи контролю

В процесі вивчення дисципліни використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студента:

- поточне тестування та опитування;
- усне опитування;
- підсумкове тестування з кожного змістового модуля (модульна контрольна робота);
- оцінювання виконання індивідуальних завдань та самостійної роботи;
- підсумковий екзамен.

Успішність студентів оцінюється за 100 бальною шкалою, завершується вивчення дисципліни формою контролю «екзамен».

Оцінювання здійснюється таким чином:

1. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять,

2. Учасі у дискусіях та ділових іграх і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль реалізується у формі опитування, захисту результатів практичних робіт, виступів на практичних заняттях, експрес-контролю знань тощо, перевірки результатів виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання студентом тощо. Результати поточного контролю оцінюються в межах від 0 до 60.

3. Проміжний контроль знань здійснюється під час виконання модульна

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 10

контрольних робіт, які оцінюються в балах від 0 до 40.

4. Підсумкова семестрова оцінка визначається як сума поточного контролю та оцінки за модульну контрольну роботу у балах. Екзамен виставляється за умови, якщо студент виконав усі види навчальної роботи, визначені робочою навчальною програмою дисципліни, та отримав позитивні підсумкові оцінки за кожен із змістових модулів, набравши при цьому не менше 60 балів у сумі.

Поточне оцінювання						Модульні контрольні роботи
Змістовний модуль 1			Змістовний модуль 2			
Аудиторна робота	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Аудиторна робота	Індивідуальна робота	Самостійна робота	40
10	10	10	10	10	10	

До відомості обліку поточної підсумкової успішності заносять сумарні результати в балах поточного контролю.

Студент має можливість підсумкового контролю у формі екзамену, який передбачає проходження тестування за повною програмою курсу. Максимальна кількість балів під час тестування - 100.

Оцінка за національною шкалою (4-х бальною) виставляється у відомість обліку поточної і підсумкової успішності поряд із загальною підсумковою оцінкою за 100-бальною шкалою.

Шкала оцінювання

За шкалою	Екзамен	Бали
А	Відмінно	90-100
В	Добре	82-89
С		74-81
□	Задовільно	64-73
Е		60-63
ГХ	Незадовільно	35-59
Г		0-34

10. Рекомендована література

Основна література

1. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. для студентів ВНЗ. 2-е вид., допов. і доопр. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 247 с.
2. Кіптенко В. К., Малиновська О. Ю. Організація екскурсійних послуг : підручник. Херсон : «Олді+», 2018. 518 с.
3. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навч. посіб. 2-е вид.,

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ 180 9001:2015	Ф-19.10- 05.01/242.00.1/М/ОК.7- 2023
	Екземпляр № 1	Арк 13/ 11

перероб. І доп. Київ : Альтерпрес, 2008. 300 с.

4. Покоłodна М. М. Екскурсологія : підручник. Харків : ХНУМГ ім.О. М. Бекетова, 2017. 180 с.

5. Торяник В. М., Хрідочкін А. В., Джинджоян В. В. Екскурсологія : підручник. Дніпро : ДГУ, 2022. 370 с.

Допоміжна література

1. Закон України «Про внесення змін до закону України «Про туризм», від 18 листопада 2003 року, № 1282- IV.

2. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство : Навчальний посібник. - 2-ге вид. - К.: Альтепрес, 2012. - 444 с.

3. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство / Г.Г. Мезенцева. - К., 1980. - 134 с.

4. Організація екскурсійної діяльності. Опорний конспект лекцій. Укладач О.О. Каролоп. - К.: Видавничий центр КНТЕУ. - 2002. - 45 с.

5. Чагайда І. М., Грибакова С. В. Екскурсознавство. Навчальний посібник. -К.: “Кондор”, 2004. - 204 с.